

МОДЕЛІ ОЦІНЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО ВПЛИВУ КУЛЬТУРНИХ РЕСУРСІВ ГРОМАД

Аналітична записка

DOI 10.70719/respol.2025.60

2025

Вступ: цілі та методологія	4
1. Огляд моделей оцінювання економічного впливу культурних ресурсів	7
1.1. Оцінювання культурних ресурсів, що мають значний економічний вплив	9
1.1.1. Модель загальної економічної вартості (ЗЕВ)	10
1.1.2. Модель дослідження економічного впливу	13
1.1.3. Моделі оцінювання культурної спадщини, що не ґрунтуються на ринку	17
1.1.4. Модель оцінювання на основі ринкових показників (ОРП) ...	21
1.1.5. Динамічна та холістична модель впливу	23
1.1.6. Підхід «Чотири стовпи»	26
1.2. Оцінювання культурних ресурсів, що не мають значного економічного впливу	32
1.2.1. Модель внутрішньої цінності	33
1.2.2. Модель соціальної та культурної цінності	35
1.2.3. Модель екологічної цінності	37
1.2.4. Модель цінності для майбутніх поколінь	39
1.2.5. Модель освітньої та дослідницької цінності	41
1.3. Загальні методологічні рекомендації із застосування моделей	46

2. Оцінювання культурних ресурсів в Україні: виклики та потенційні вигоди	49
2.1. Виклики, пов'язані з оцінюванням культурних ресурсів в Україні	49
2.2. Потенційні вигоди від оцінювання культурних ресурсів в Україні	51
2.3. Рекомендації щодо оцінювання культурних ресурсів в Україні	52
3. Висновки та рекомендації	53

Вступ: цілі та методологія

Ця аналітична записка розроблена в рамках проєкту [RES-POL](#) (Rapid Expert Support for Culture and Media Policies in Ukraine), що здійснює ГС «Центр “Регіональний розвиток”» Агенції економічного розвитку [PPV](#) за фінансової підтримки Європейського Союзу.

Проєкт RES-POL має на меті посилити функціональну спроможність [Міністерства культури та стратегічних комунікацій](#) і його відомств (Українського інституту книги, Українського культурного фонду, Державного агентства України з питань мистецтв та мистецької освіти й Українського інституту національної пам'яті).

Тривалість проєкту RES-POL – від січня 2024 до липня 2025 року.

У фокусі проєкту RES-POL – чотири сектори (Мистецтво та культура, Культурна спадщина, Креативні індустрії та Медіа) і понад 20 підсекторів (індустрій та видів мистецької діяльності). Окремо RES-POL розглядає 10 істотних питань розвитку культури (конкурентна оплата праці, ефективність державних підприємств у сфері культури, фінансування креативних індустрій, моделі фінансування культурних послуг, громади та культурна спадщина, інтеграція з ЄС та культурна політика тощо).

Методологія проєкту передбачає:

- Визначити істотні питання політики в секторах та підсекторах і описати їх в аналітичних записках та базових звітах;
- Проаналізувати 10 істотних питань розвитку культури у фокусі проєкту й описати їх у базових звітах;
- Напрацювати й описати у стратегічних брифах пропозиції політик щодо істотних питань секторів та 10 істотних питань розвитку культури;
- Розробити секторальні стратегії й операційні програми для секторів у фокусі проєкту та дорожні карти їх втілення;
- Випрацювати зміни до кількох нормативно-правових актів та/або

розробити концепції пілотних проєктів, щоб впровадити створені у проєкті політики;

- Проаналізувати європейський досвід планування та впровадження політик, оцінити деякі політики у сфері культури в Україні та інституційну спроможність відомств у сфері управління Міністерства культури та стратегічних комунікацій.

Проєкт RES-POL активно залучає заінтересовані сторони на всіх етапах розроблення політик. Інформація про напрацювання проєкту доступна на сторінці [RES-POL у Facebook](#).

Мета цієї аналітичної записки – визначити засади оцінювання впливу культурних ресурсів в Україні, спираючись на найкращі європейські практики.

Методологія підготовки аналітичної записки передбачає:

- Провести кабінетне дослідження аналітичних матеріалів про методи оцінювання впливу культурних ресурсів;
- Провести глибинні інтерв'ю із заінтересованими сторонами (учасниками ринку, представниками екосистем і середовищ, дотичними державними установами та організаціями);
- Визначити та описати істотні питання політики;
- Створити публічну фокус-групу, щоб представити визначені істотні питання політики;
- Підготувати рекомендації для подальшого розроблення політик, які розв'язуватимуть визначені істотні питання.

Автори аналітичної записки

Яна Охріменко – експертка проєкту RES-POL

Віталій Трачук – експерт проєкту RES-POL

Рецензент аналітичної записки:

Володимир Воробей – керівник групи ключових експертів проєкту RES-POL

Літературний редактор: **Євген Редько**

Дизайнер: **Ємець Богдан**

Команда проєкту висловлює щиру подяку усім представницям та представникам сектору, які взяли участь в опитуванні та глибинних інтерв'ю, за їхній час, готовність говорити про проблеми та спільно шукати їх вирішення.

При цитуванні тексту цього стратегічного брифу (повністю чи частково) необхідне пряме використання першоджерела з посиланням на нього.

Зміст цього стратегічного брифу є відповідальністю Громадської спілки «Центр "Регіональний розвиток"» і не обов'язково відображає позицію Європейського Союзу.

1. Огляд моделей оцінювання економічного впливу культурних ресурсів

Оцінювання економічної доцільності культурних ресурсів базується на аналізі впливу культури на різні аспекти життя – економіку, суспільство, культуру та екологію. Культурна спадщина – це не лише носій духовних і культурних цінностей, але й значний економічний ресурс, що сприяє розвитку регіонів і створенню робочих місць. Аналіз таких моделей допомагає визначити, наскільки ефективно можна використовувати культурні ресурси, щоб досягти сталого розвитку, залучити інвестиції та покращити якість життя.

Основними моделями, які ми розглядаємо, є ті, що враховують економічні, соціальні, культурні та екологічні впливи. Вони також аналізують питання залучення інвестицій та вплив на розвиток регіонів і територіальних громад. Типологія моделей оцінювання впливу культурних ресурсів, яку ми подаємо в цьому розділі, базується на [європейських методиках](#). Для кожної моделі подано успішний кейс її застосування в країнах ЄС.

Щоб спростити класифікацію моделей оцінювання культурних ресурсів, їх можна розділити на дві широкі групи залежно від економічного впливу цих ресурсів:

1. Моделі оцінювання культурних ресурсів зі значним економічним впливом розглядають культурні ресурси як фактори, що безпосередньо сприяють економічному зростанню через створення робочих місць, залучення туристів та інвестицій. Основні моделі цієї групи:

- Модель загальної економічної вартості (ЗЕВ) визначає загальну вартість культурного ресурсу з урахуванням його прямих і непрямих економічних вигод. Наприклад, якщо у громаді є замок із музеєм, ЗЕВ враховуватиме дохід від квитків, витрати туристів на готелі та ресторани, а також довгостроковий економічний ефект від популяризації регіону через культурні заходи, що проводяться в замку.
- Модель дослідження економічного впливу зосереджується на вимірюванні впливу культурних проєктів на місцеву економіку, зокрема через туризм і зайнятість. Наприклад, проведення щорічного музичного

фестивалю в регіоні оцінюють через кількість туристів, які відвідають захід, їхні витрати на транспорт, проживання та харчування, а також додаткові робочі місця, створені для обслуговування фестивалю.

- Моделі оцінювання культурної спадщини, що не ґрунтуються на ринку, враховують економічну цінність культурних об'єктів, яка не має ринкової основи. Наприклад, відновлення старовинного храму оцінюють не лише через доходи від відвідувачів, а й через «нематеріальну» цінність для місцевої громади, збереження культурної ідентичності та історичної спадщини.
- Модель оцінювання на основі ринкових показників (ОРП) використовує ринкові дані, щоб оцінити вартість культурних ресурсів, наприклад через ціни на нерухомість у регіоні. Наявність поблизу історичного парку або музею може підвищувати ціни на нерухомість у цьому районі. Наприклад, вартість квартир поблизу музею зростає через престижність розташування.
- Динамічна та холістична модель впливу враховує довгостроковий економічний ефект від збереження та використання культурних ресурсів. Відновлення старовинної фабрики під креативний хаб не лише створює робочі місця в короткостроковій перспективі, але й довгостроково залучає інвестиції, збільшує туристичний потік, сприяє розвитку локального бізнесу.
- Підхід «Чотири стовпи» розглядає вплив на економіку, соціум, культуру та екологію. Наприклад, створення культурного центру в сільській місцевості розглядаються через:
 - економіку: залучення туристів і створення робочих місць;
 - соціум: підвищення якості життя місцевих жителів через освітні заходи;
 - культуру: збереження та популяризацію локальних традицій;
 - екологію: використання екологічно чистих матеріалів для будівництва.

2. Моделі оцінювання культурних ресурсів із незначним економічним впливом фокусуються на тих аспектах культурних ресурсів, які не мають суттєвого економічного впливу, але важливі для суспільної та культурної цінності. Основні моделі цієї групи:

- Модель внутрішньої цінності оцінює вартість культурного ресурсу з позиції його унікальної, внутрішньої значущості для громади.
- Модель соціальної та культурної цінності аналізує вплив культурних ресурсів на соціальну згуртованість та культурну ідентичність.
- Модель екологічної цінності враховує екологічний вплив від збереження та використання культурної спадщини.
- Модель цінності для майбутніх поколінь оцінює значення культурного ресурсу для збереження його для прийдешніх поколінь.
- Модель освітньої та дослідницької цінності зосереджується на культурних ресурсах як джерелах знань та освітніх можливостей.

Такий підхід до класифікації моделей дає змогу ефективно розділити методи оцінювання культурних проєктів за їхнім економічним значенням та соціокультурною цінністю.

У наступних двох розділах ми розглядаємо їх докладніше, оцінюємо позитивні й негативні аспекти застосування, а також надаємо приклади використання моделей.

1.1. Оцінювання культурних ресурсів, що мають значний економічний вплив

Культурні ресурси охоплюють матеріальні й нематеріальні цінності, що передані від минулих поколінь і становлять основу для збереження історії, традицій і спадщини. Вони можуть мати значний економічний вплив, сприяючи залученню туристів, розвитку місцевого бізнесу та створенню нових робочих місць, особливо в регіонах із багатою культурною спадщиною. Наприклад, проєкти відновлення історичних будівель та пам'яток нерідко стимулюють розвиток інфраструктури, що своєю чергою позитивно впливає на місцеву економіку та інвестиційну привабливість.

1.1.1. Модель загальної економічної вартості (ЗЕВ)

Модель загальної економічної вартості (ЗЕВ) враховує як використані цінності, так і невикористані, пов'язані з культурною спадщиною.

Використані цінності походять із реального використання або споживання певного продукту, наприклад, через доходи від туризму:

- **Пряме використання:** вартість, яку генерують безпосередньо від використання культурної спадщини, наприклад продажу квитків на історичні пам'ятки.
- **Непряме використання:** вартість, що походить від непрямих переваг культурної спадщини, як-от зростання вартості нерухомості поблизу.

Невикористані цінності приписують тим ресурсам, якими мешканці громади можуть ніколи не скористатися, але які вони однаково цінують через їхнє існування:

- **Цінність опції:** можливість у майбутньому насолоджуватися використаними цінностями.
- **Цінність існування:** самоцінні якості, як-от унікальність, художня або символічна вартість.
- **Цінність спадку:** вартість культурної спадщини для майбутніх поколінь, яка ґрунтується на альтруїзмі.

Позитивні аспекти використання моделі:

- **Комплексність:** модель загальної економічної вартості враховує як прямі економічні вигоди, так і непрямі, а також цінності, що не можна безпосередньо виміряти, як, наприклад, культурна значущість для майбутніх поколінь.
- **Оцінювання нематеріальних аспектів:** ця модель охоплює невикористані цінності, що допомагає повніше оцінити значення культурних ресурсів і врахувати емоційні та символічні аспекти.
- **Гнучкість:** модель застосовують до різних типів культурних об'єктів, що дає змогу адаптуватися до ринкових і позаринкових умов.

Негативні аспекти використання моделі:

- **Складність вимірювання:** оцінювання невикористаних цінностей (наприклад, цінності спадку чи існування) передбачає використання складних методів, зокрема контингентного оцінювання, які потребують значних ресурсів.
- **Суб'єктивність:** частина моделі, пов'язана з цінністю існування та опції, залежить від суб'єктивних оцінок людей, що може призвести до великих відмінностей у результатах.

Приклади застосування моделі:

[Церква Боргунд у Норвегії](#) – дерев'яна церква, одна з найвідоміших у країні, щорічно потребує витрат на утримання в розмірі приблизно 2 мільйони норвезьких крон (приблизно 245 523 євро). Попри це, доходи від продажу квитків досягають 1,75 мільйона крон, що свідчить про високу популярність церкви серед туристів. Церква залучає відвідувачів, які витрачають гроші на проживання, транспорт, сувеніри та інші місцеві розваги, наприклад риболовлю. Це, своєю чергою, сприяє економічному зростанню в регіоні. Завдяки діяльності церкви генерується 168 людино-років зайнятості, що приносить 11 мільйонів крон податкових надходжень. Отже, економічний вплив церкви Боргунд значно перевищує її витрати на утримання.

[Понт дю Гард у Франції](#) – давній римський акведук, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО. На утримання Понт дю Гард потрібно приблизно 7 мільйонів євро на рік, з яких 3,4 мільйона євро фінансують місцеві та регіональні органи влади. Акведук також генерує 3,6 мільйона євро доходів через надання послуг відвідувачам, зокрема через ресторани, паркінги та продаж квитків. Витрати туристів на послуги поза межами акведука оцінюють на рівні 135 мільйонів євро. Як наслідок, податкові надходження від діяльності Понт дю Гард становлять приблизно 21,5 мільйона євро. Цей приклад демонструє, як збереження культурних об'єктів може мати значний позитивний вплив на місцеву економіку, створюючи робочі місця й забезпечуючи доходи для громади.

Рекомендації щодо застосування моделі ЗЕВ

- **Збереження культурної спадщини:** модель особливо доречна для об'єктів культурної спадщини національного чи регіонального значення. Вона допомагає оцінити не лише поточні економічні вигоди (наприклад,

доходи від туризму), а й символічну та соціальну цінність, важливу для збереження історичних пам'яток.

- **Оцінювання інвестицій у культурні проєкти:** ЗЕВ може бути використана під час планування інвестицій у відновлення чи розвиток культурних об'єктів. Вона дає змогу оцінити потенційні вигоди й витрати не тільки з економічного погляду, а й щодо впливу на громаду та культурну ідентичність.

- **Розв'язання конфліктів між забудовниками та захисниками культурної спадщини:** модель може бути корисною під час урегулювання конфліктів щодо забудови або зміни використання територій, де розташовані об'єкти культурної спадщини. Завдяки ЗЕВ можна обґрунтувати доцільність збереження культурних об'єктів, якщо показати їхню цінність для громади та майбутніх поколінь.

- **Оцінювання соціально-культурного впливу на громади:** використання моделі ЗЕВ сприяє розумінню важливості культурної спадщини для суспільства, зокрема для зміцнення локальної ідентичності та соціальної стабільності. Тому модель рекомендують застосовувати, якщо розробляють стратегії розвитку регіонів із культурними ресурсами.

Випадки, у яких доцільно застосувати модель ЗЕВ:

- **Проекти збереження та реставрації культурних пам'яток:** наприклад, під час визначення пріоритетів фінансування культурних об'єктів, особливо тих, які не дають значних прямих доходів, але цінні з погляду культурної спадщини.

- **Стратегії розвитку туризму:** щоб оцінити довгострокову економічну ефективність інвестицій в історично та культурно значущі туристичні об'єкти.

- **Розроблення політики в галузі охорони культурної спадщини:** ЗЕВ допоможе оцінити, як зміни в політиці (наприклад, нові законодавчі обмеження щодо забудови) можуть впливати на цінність культурних ресурсів для громадян і суспільства загалом.

1.1.2. Модель дослідження економічного впливу

Дослідження економічного впливу розраховують вплив культурного проєкту або об'єкта на такі економічні показники, як ВВП, податкові надходження, зайнятість та особисті доходи.

Основні методи дослідження:

- **Аналіз розміру:** підсумовує доходи або витрати, пов'язані з культурною спадщиною, щоб визначити їхню частку у ВВП.
- **Аналіз потоку:** оцінює витрати, які не відбулися б, якби не був реалізований культурний проєкт або подія.
- **Аналіз мультиплікатора:** обчислює фінансові ефекти зміни попиту, як, наприклад, витрати туристів у місцевій економіці.

Позитивні аспекти використання моделі:

- **Конкретність даних:** цей підхід дає змогу отримати чіткі економічні показники, наприклад зростання ВВП чи збільшення робочих місць, що спрощує оцінювання економічного впливу культурних ресурсів.
- **Вимірюваність:** оскільки модель базується на фактичних доходах і витратах, її легко адаптувати до поточних економічних умов, що робить результати об'єктивними та точними.
- **Аналіз ефекту розширення:** дає змогу оцінити вторинні ефекти культурних проєктів на місцеву економіку, зокрема створення нових робочих місць та розвиток інфраструктури.

Негативні аспекти використання моделі:

- **Обмеженість охоплення:** модель фокусується на економічних показниках і не враховує соціокультурні аспекти, які також можуть мати значний вплив, але їх складно виміряти у фінансових показниках.
- **Труднощі з оцінюванням непрямих впливів:** складно оцінити всі непрямі ефекти культурних ресурсів, адже деякі з них можуть виявляти себе лише через тривалий час або в непрямій формі.

- **Залежність від доступних даних:** аналіз потребує точних економічних даних, і за відсутності надійної статистики можуть виникнути проблеми з коректністю результатів.

Дослідження та методології, що фокусуються на економічному впливі культурної спадщини, пропонують різноманітні приклади:

- **Вплив на ринок праці:**

У Франції дослідження, проведене у 2006 році, показало, що сектор культурної спадщини забезпечує робочі місця для 18 000 осіб, з яких 14 000 зайняті в реставраційних роботах на історичних об'єктах. Польща теж надає значну увагу сектору культурної спадщини: за оцінкою 2001 року, створено приблизно 7400 повноцінних робочих місць на постійній основі у сфері збереження історичних пам'яток.

Ці приклади відображають загальну тенденцію, за якої культурна спадщина виступає важливим джерелом зайнятості. Водночас культурна спадщина – це трудомісткий сектор, що потребує висококваліфікованих фахівців, особливо в галузі реставрації. Цей сектор має великий потенціал для створення нових робочих місць, адже реставраційні роботи передбачають не лише технічне обслуговування, але й залучення місцевих фахівців – малярів, електриків і теслярів.

- **Вплив на ринок нерухомості:**

Економічні дослідження у сфері спадщини зазвичай фокусуються на готовності споживачів платити за житло в історичних районах, застосовуючи гедонічні моделі, що враховують характеристики об'єктів і витрати на придбання. Культурна спадщина часто сприяє зростанню добробуту та позитивно впливає на ринок нерухомості в її безпосередньому оточенні, адже такі локації асоціюються з історичною значущістю, психологічною стабільністю та престижем.

Метод гедонічного ціноутворення – це ефективний інструмент для оцінювання впливу спадщини на ринок житла, адже він має справу з викликами у відокремленні «ефекту спадщини» від політики збереження, що може впливати на ціни в сусідніх районах. Зокрема, дослідження 2012 року в Англії розглядає витрати та вигоди від проживання поблизу

культурних об'єктів, використовуючи метод гедонічних цін і доповнюючи його інтерв'ю та анкетуванням для глибшого розуміння впливу на сусідні житлові ціни. Дослідники проаналізували понад мільйон транзакцій на ринку нерухомості й провели опитування серед власників будинків у десяти вибраних зонах. Виявилось, що власники нерухомості в зонах охорони отримали приріст у 23 % до своїх цін на житло. Водночас витрати, пов'язані з обмеженнями використання та обслуговування, значно менші за переваги, що випливають із проживання в таких районах. Основним фактором, що впливає на зростання цін, є так званий «ефект спадщини», який визначають особливий характер місця та його об'єкти культурної спадщини.

■ **Вплив культурного туризму:** у 2011 році було проаналізовано економічний вплив музею Лувр у Парижі. Щоб оцінити вплив, застосували три методи: аналіз часу, витраченого відвідувачами в музеї, оцінювання відносної мотивації туристів відвідати Париж через Лувр, а також фокус на тих, хто вказує Лувр як основну причину своєї поїздки. Залежно від методу та середньої річної заробітної плати 2006 року, музей генерує від 10 292 до 21 225 робочих місць. Дослідження підкреслює важливість Лувру не лише для туристичної індустрії, але й для інших економічних секторів, як-от торгівля та послуги, а також його роль у залученні інвестицій і створенні позитивного іміджу Парижа. Основною знахідкою стало те, що культурна та соціальна цінність Лувру, разом з його економічним впливом, суттєва для розуміння його ролі в економіці міста.

Хорошим прикладом такого впливу в Україні є національний заповідник «Тустань», у якому з 2006 року відбувається кількадекільний фестиваль «Ту Стань»; у 2024 році заповідник «Тустань» став найвідвідуванішим туристичним об'єктом Львівщини, прийнявши понад 166 тисяч відвідувачів.

■ **Методології економічного впливу:**

- **Аналіз витрат і вигод:** використовують, щоб оцінити економічну доцільність проєкту.
- **Дослідження ринку:** використовують, щоб проаналізувати попит та пропозицію культурних товарів і послуг.
- **Моделі «вхід-вихід»:** дають змогу виміряти взаємозв'язки між різними секторами економіки, включно з культурним сектором.

- **Аналіз мультиплікатора:** використовують, щоб оцінити непрямі та індуковані ефекти первісних витрат на економіку.

Традиційні економічні дослідження часто зосереджені тільки на короткострокових вигодах і можуть бути хибними, якщо не враховують довгострокові витрати й можливі негативні наслідки. Деякі дослідження можуть переоцінювати економічний вплив, ігноруючи негативні ефекти, а також помилково розраховувати мультиплікатор.

Дослідження економічного впливу культурних проєктів та об'єктів становить важливий інструмент для оцінювання їхнього внеску в економіку, зокрема через такі показники, як ВВП, податкові надходження, зайнятість та особисті доходи. Якщо використовувати різні методи, наприклад аналіз розміру, потоку та мультиплікатора, ця модель дає змогу отримати конкретні й вимірні дані, що робить результати досліджень об'єктивнішими.

Однак, попри позитивні аспекти, зокрема точність даних та можливість оцінювання вторинних економічних ефектів, є певні обмеження. Серед них – обмеженість охоплення, що не дає враховувати соціокультурні аспекти, і труднощі в оцінюванні непрямих впливів. Крім того, точність результатів сильно залежить від доступності та якості економічних даних.

Рекомендації щодо застосування моделі:

- **Оцінювання культурних проєктів:** модель ефективно застосовують, щоб оцінити економічний вплив культурних проєктів, зокрема реставрації історичних об'єктів або проведення культурних заходів. Використання аналізу витрат і вигод може допомогти у визначенні економічної доцільності нових проєктів.
- **Планування та розвиток регіонів:** дослідження економічного впливу можуть бути корисні для місцевих урядів та організацій, які планують розвиток культурних і туристичних ресурсів. Зокрема, дані можуть слугувати основою для прийняття рішень щодо фінансування культурних ініціатив та інфраструктури.
- **Дослідження впливу на ринок праці:** з огляду на велику частку зайнятості в культурному секторі, модель може бути корисною для аналізу потреб у кваліфікованих кадрах і потенціалу для створення нових робочих місць, особливо в реставраційних проєктах.

- **Оцінювання впливу на ринок нерухомості:** методи гедонічного ціноутворення можуть бути ефективними, щоб аналізувати вплив культурної спадщини на ціни на житло в історичних районах. Завдяки цьому можна зрозуміти, як культурна спадщина може підвищувати вартість нерухомості і які фактори впливають на згадану динаміку.
- **Культурний туризм:** модель також може бути застосована для аналізу економічного впливу культурних установ (наприклад, музеїв) на місцеву економіку, адже допомагає зрозуміти, як культурний туризм сприяє зростанню економіки.

Випадки, у яких доцільно застосувати модель:

- **Реставрація історичних пам'яток:** щоб оцінити потенційний вплив реставраційних робіт на економіку місцевої громади, включно зі створенням робочих місць та залученням туристів.
- **Організація культурних подій:** аналіз економічних вигод від проведення фестивалів, виставок або концертів, включно з витратами, пов'язаними із заходами, та їхнім впливом на місцеві підприємства.
- **Вивчення впливу культурної спадщини на ринок нерухомості:** дослідження того, як близькість до культурних об'єктів може підвищувати вартість нерухомості в регіонах, що зазнають впливу культурної спадщини.
- **Розроблення програм культурного розвитку:** визначення потенційних економічних вигод від інвестицій у культурні програми та проєкти, що можуть стати основою для розроблення стратегій сталого розвитку.
- **Оцінювання культурного впливу в контексті економічної кризи:** використання моделі для дослідження, як [культурні проєкти можуть допомогти у відновленні економіки під час кризових ситуацій](#), зокрема через створення робочих місць та стимулювання місцевого бізнесу.

1.1.3. Моделі оцінювання культурної спадщини, що не ґрунтуються на ринку

Є різні методи оцінювання, які не ґрунтуються на ринкових принципах і які використовують, щоб оцінювати вплив культурної спадщини, особливо коли ринкова вартість не може бути легко визначена або коли спадщину не можна

монетизувати. Ось кілька прикладів таких методів:

- **Метод оцінювання готовності до сплати (МГС)** ґрунтується на опитуваннях, які визначають, скільки люди готові заплатити за культурні блага чи послуги. Наприклад, метод ГС був використаний, щоб оцінити соціальні вигоди, які виникають унаслідок реставрації вежі Пірата в іспанській Гodelы.
- **Метод витрат на подорож** використовують, щоб оцінити вартість культурних об'єктів на основі витрат, які відвідувачі несуть на поїздку до об'єкта. Припускають, що готовність платити за подорож свідчить про цінність, яку надають культурному об'єкту.
- Хоча **метод гедонічних цін** зазвичай застосовують для ринкових оцінювань, його також можна використовувати, щоб оцінити неконкретну вартість культурної спадщини через її вплив на ціни нерухомості.
- **Мультикритеріальний аналіз** враховує кілька вимірів рішення й використовує процедури вагомості, щоб порівняти або оцінити різні ефекти проєкту.
- **Якісний аналіз** базується на якісних методах, зокрема інтерв'ю, фокус-групи та аналіз документів, щоб зрозуміти сприйняття, цінності й досвід людей, пов'язаних із культурною спадщиною. Ці методи особливо корисні для оцінювання соціальних та культурних впливів.

Позитивні аспекти:

- **Комплексний підхід:** модель, що не ґрунтується на ринку, використовує різні методи оцінювання, завдяки чому можна врахувати широкий спектр економічних, соціальних, культурних та екологічних факторів, які ринкові методи часто ігнорують.
- **Відповідність культурним особливостям:** неринкові методи (як-от мультикритеріальний аналіз та якісний аналіз) допомагають краще оцінити культурні об'єкти та їхню соціальну цінність, яка може не мати чіткої ринкової вартості.
- **Глибокий аналіз соціальних вигод:** використання методів, зокрема методу готовності до сплати, дає змогу виявити готовність суспільства підтримувати збереження культурної спадщини та оцінити її значення для

різних соціальних груп.

- **Мультикритеріальний аналіз:** врахування різних вимірів для ухвалення рішень гнучке й дає змогу порівняти вплив культурної спадщини з різними проєктами чи ініціативами.
- **Якісний підхід:** завдяки інтерв'ю, фокус-групам та іншим методам можна глибше зрозуміти суспільне ставлення, культурні цінності та емоційний зв'язок із культурною спадщиною.
- **Використання в політиці та управлінні:** ця модель надає більше інструментів для ухвалення рішень органам влади, адже охоплює не тільки економічний, але й соціокультурний контекст.

Негативні аспекти:

- **Складність та суб'єктивність:** неринкові методи часто залежать від суб'єктивних даних (наприклад, готовність до сплати або оцінювання витрат на подорож), що може призвести до похибок або недооцінення / переоцінення об'єкта.
- **Складність збирання даних:** методи, як-от інтерв'ю чи фокус-групи, потребують значних ресурсів для організації та проведення, а також кваліфікованих спеціалістів для аналізу.
- **Менша точність у фінансовому оцінюванні:** оскільки методи не враховують ринкової вартості, можуть виникати труднощі з точністю фінансового оцінювання, особливо під час прийняття рішень про інвестиції.
- **Часові витрати:** багато неринкових методів трудомісткі й потребують більше часу на аналіз даних та підготовку звітів.
- **Залежність від надійності оцінок:** наприклад, метод гедонічних цін, що використовує непрямі оцінювання вартості, може спотворювати реальну цінність через обмежену доступність відповідних даних.
- **Відсутність універсальності:** ці методи часто залежать від культурного контексту й не можуть бути стандартизовані для всіх культурних об'єктів, що знижує їхню універсальність.

Приклади застосування моделі:

Дослідження 2005 року про соціальні вигоди від реставрації Вежі Пірата в іспанській Годельї, Іспанія, базувалося на методі готовності до сплати (ГП). Дослідники застосували метод оцінювання випадкових витрат (МОВ), створюючи гіпотетичний ринок, щоб запитати місцевих респондентів про їхні витрати на конкретні зміни в об'єкті. Соціальні вигоди від реставрації коливалися від 395 642 до 443 089 євро, що перевищувало витрати на реставрацію в 120 202 євро.

Рекомендації щодо застосування моделі:

- **Оцінювання соціальних вигод:** використання методів, які не ґрунтуються на ринкових принципах, дає змогу зрозуміти, як культурна спадщина впливає на соціальні відносини, громади та місцеву ідентичність. Це особливо важливо для проєктів, які спрямовані на поліпшення якості життя та соціального згуртування.
- **Розроблення культурної політики:** модель може бути застосована для формування політики, що підтримує збереження й розвиток культурної спадщини, обґрунтовуючи фінансування та інвестиції на основі не тільки економічних, а й соціальних вигод.
- **Планування культурних подій:** застосування моделі для оцінювання економічного та соціального впливу таких культурних подій, як фестивалі та виставки, може допомогти визначити їхню доцільність та ефективність.
- **Дослідження впливу на нерухомість:** модель може бути корисною для оцінювання впливу культурних об'єктів на ринок нерухомості, що дає змогу краще розуміти, як культурна спадщина впливає на вартість житла та привабливість територій.

Випадки, у яких доцільно застосувати модель:

- **Реставрація культурних пам'яток:** оцінювання соціальних та економічних вигод, які можуть виникнути внаслідок реставраційних робіт, зокрема підвищення туристичної привабливості та створення робочих місць.
- **Культурні ініціативи в громадах:** використання моделі для аналізу

впливу локальних культурних проєктів на розвиток громади, включно з їхнім впливом на соціальну згуртованість і економічний розвиток.

- **Вивчення впливу на туристичний сектор:** оцінювання того, як культурні об'єкти та заходи впливають на туристичну привабливість і витрати туристів.
- **Інтеграція культурної спадщини в міське планування:** застосування моделі для оцінювання важливості культурної спадщини під час розроблення міських стратегій розвитку, що може допомогти створити стійкіші й привабливіші міські простори.

Отже, модель оцінювання культурної спадщини, що не ґрунтується на ринку, становить цінний інструмент для всебічного розуміння та управління культурною спадщиною, дає змогу врахувати різноманітні аспекти цінності, які не завжди можна виміряти в грошовому вияві.

1.1.4. Модель оцінювання на основі ринкових показників (ОРП)

Оцінювання на основі ринкових показників (ОРП) використовує ринкові техніки, щоб визначити вартість культурної спадщини. Один із поширених методів – **аналіз гедонічних цін**.

Позитивні аспекти використання моделі:

- **Ринкова прив'язка:** модель використовує ринкові ціни, що дає змогу точно оцінити вплив культурної спадщини на економічні показники, зокрема на ринок нерухомості.
- **Об'єктивність:** оскільки метод базується на ринкових даних, результати вважаються надійними й не залежать від суб'єктивних оцінок.
- **Гнучкість:** метод можна застосовувати для різних типів культурних об'єктів і ринків, де є культурний фактор.

Негативні аспекти використання моделі:

- **Обмеження в оцінюванні нематеріальних аспектів:** метод не враховує цінності, які не можна виміряти через ринкові механізми, як, наприклад, культурна чи символічна важливість.

- **Ризик недооцінення:** оскільки аналіз зосереджений лише на ринкових показниках, є ризик недооцінення повного значення культурних ресурсів, що може спровокувати перекоси у прийнятті рішень.
- **Залежність від ринку:** коливання на ринку можуть вплинути на оцінювання, що робить метод менш стабільним у періоди економічних криз.

Модель оцінювання на основі ринкових показників (ОРП) становить корисний інструмент для визначення вартості культурної спадщини завдяки використанню ринкових технік, зокрема аналізу гедонічних цін. Вона має позитивні аспекти, зокрема, ринкову прив'язку, об'єктивність і гнучкість, що робить її ефективною в оцінюванні впливу культурної спадщини на економічні показники, зокрема на ринок нерухомості. Проте, попри її численні переваги, модель має суттєві обмеження, адже не враховує нематеріальних аспектів культурної спадщини, що може призводити до недооцінення її значення, а також залежить від умов ринку, що робить її вразливою до економічних коливань.

Приклади застосування моделі:

Культурна спадщина впливає на ціни житла в Берліні. Використовуючи метод гедонічних цін, дослідники вивчили 8682 транзакції з купівлі-продажу квартир. Близькість до історичних пам'яток значно впливає на вартість житла, причому цей вплив прямо залежить від відстані до об'єкта спадщини. Цікаво, що не виявлено суттєвих відмінностей у цінах квартир, розташованих в охоронюваних будівлях, що може стосуватися компенсації позитивних та негативних ефектів, пов'язаних із такими об'єктами. Загальний зовнішній ефект від спадщини на ринок нерухомості Берліна оцінили в 1,4 мільярда євро.

Рекомендації щодо застосування моделі:

- **Оцінювання вартості нерухомості:** використання моделі для визначення впливу культурних об'єктів на ціни нерухомості, особливо в містах, де культурна спадщина має значний вплив на ринок.
- **Економічне обґрунтування проєктів:** застосування моделі для економічного обґрунтування проєктів, що передбачають збереження або розвиток культурної спадщини, даючи змогу оцінити їхній фінансовий потенціал.

- **Аналіз ринкових тенденцій:** використання ОРП для моніторингу ринкових тенденцій, що стосуються культурної спадщини, дає змогу виявляти зміни в інтересах суспільства та вплив культурних об'єктів на економіку.
- **Стратегічне планування:** застосування моделі в межах стратегічного планування розвитку міст або регіонів, щоб інтегрувати культурну спадщину в економічну політику.

Випадки, у яких доцільно застосувати модель:

- **Визначення цінності культурних пам'яток:** оцінювання вартості культурних пам'яток під час їхньої реставрації або відновленні, щоб обґрунтувати інвестиції.
- **Аналіз впливу культурних подій на ринок:** використання моделі для дослідження впливу культурних подій (фестивалі, виставки) на місцеву економіку та ринок нерухомості.
- **Вивчення змін у попиті на нерухомість:** застосування моделі для аналізу того, як наявність культурних об'єктів впливає на попит і ціни на нерухомість в околицях.
- **Відстеження економічного впливу політики:** використання ОРП для оцінювання економічних результатів політики у сфері культурної спадщини, що допомагає приймати обґрунтовані рішення.

Отже, модель оцінювання на основі ринкових показників (ОРП) може бути ефективно використана в низці ситуацій, де важливо врахувати економічні аспекти культурної спадщини, проте її застосування має бути доповнене іншими методами для всебічного оцінювання її значення.

1.1.5. Динамічна та холістична модель впливу

Динамічна та холістична модель впливу враховує контекст, заінтересовані сторони, природу організації, яка управляє об'єктом, та його призначення для оцінювання впливу культурної спадщини.

Основні компоненти моделі:

- **Призначення об'єкта:** описує місію та цілі культурного об'єкта, що допомагає зрозуміти його мету та користь для громади.
- **Заінтересовані сторони:** визначає осіб або організації, які мають інтерес або вплив на об'єкт. Їхні перспективи важливо розглянути, щоб забезпечити інклюзивне управління.
- **Організація, яка управляє об'єктом:** аналізує структуру управління, стратегії та прийняття рішень. Цей компонент зосереджений на тому, як керують об'єктом і як це впливає на його загальний вплив.
- **Макро- та мікроекономічний контекст:** розглядає місцеві та глобальні економічні фактори, що впливають на вплив об'єкта культурної спадщини.

Позитивні аспекти використання моделі:

- **Комплексний підхід:** модель враховує такі різноманітні аспекти, як зацікавлені сторони, економічний контекст і цілі об'єкта, що дає більш реалістичну оцінку його впливу.
- **Залучення зацікавлених сторін:** якщо враховувати інтереси зацікавлених сторін, управління культурною спадщиною стає більш прозорим та інклюзивним, що підвищує ефективність її збереження.
- **Контекстуальний аналіз:** оцінювання економічного контексту дає змогу зрозуміти вплив культурного об'єкта не лише на місцеву економіку, але й на глобальні економічні процеси.

Негативні аспекти використання моделі:

- **Складність реалізації:** оскільки модель дуже комплексна, її впровадження потребує значних ресурсів і часу для збирання даних та аналізу, що може бути складним для малих організацій.
- **Суб'єктивність:** деякі аспекти, зокрема місія або цілі об'єкта, можуть бути суб'єктивні й змінюватися залежно від інтересів організації або заінтересованих сторін.
- **Складність кількісного оцінювання:** оцінювати вплив заінтересованих сторін або призначення об'єкта може бути складно для кількісного

вимірювання, що ускладнює порівняння результатів з іншими моделями.

Приклади застосування моделі:

Дослідження впливу культурної спадщини в бельгійському Мехелені використовує динамічну та холістичну модель впливу, щоб оцінити, як культурна спадщина впливає на економічні, соціальні та екологічні аспекти міста. Дослідники врахували різні цілі об'єкта, виявили таких ключових учасників, як місцева адміністрація та жителі, і проаналізували управління спадщиною, зокрема зміни в організації Monumentenzorg Mechelen. Вивчення контексту показало складність впливів культурної спадщини на соціально-економічну структуру міста. Результати показали позитивну кореляцію між наявністю культурної спадщини та її впливом на різні сфери, хоча довести прямий причинний зв'язок було складно. Отже, модель дає змогу комплексно оцінити вплив культурної спадщини, зважаючи на різноманітні аспекти та заінтересовані сторони, але підкреслює потребу в подальшому вивченні й удосконаленні методологій оцінювання.

Рекомендації щодо застосування моделі:

- **Стратегічне планування:** використання моделі для розроблення стратегій управління культурною спадщиною, що враховують різноманітні аспекти, може підвищити ефективність збереження об'єктів.
- **Оцінювання проєктів:** застосування моделі для оцінювання нових проєктів збереження або розвитку культурних об'єктів допоможе виявити потенційні вигоди та ризики, пов'язані з їх реалізацією.
- **Залучення громади:** використання моделі для залучення заінтересованих сторін до управління може покращити прозорість і підтримку з боку громади, що критично важливо для успішного збереження культурної спадщини.
- **Дослідження впливу:** модель може бути корисною для наукових досліджень, що вивчають взаємозв'язок між культурною спадщиною та економічними, соціальними й екологічними факторами.

Випадки, у яких доцільно застосувати модель:

- **Комплексне управління культурними об'єктами:** модель особливо корисна для великих проєктів з управління культурною спадщиною, де

потрібно врахувати багато факторів та інтересів.

- **Аналіз впливу на громаду:** застосування моделі для вивчення того, як культурна спадщина впливає на місцеву громаду, може допомогти в розробленні політик, спрямованих на підтримку й розвиток місцевих ініціатив.
- **Оцінювання економічних вигод:** модель може бути використана для оцінювання економічних вигод від культурних об'єктів у контексті туризму, інвестицій або розвитку бізнесу.
- **Визначення пріоритетів у фінансуванні:** застосування моделі допоможе визначити, які об'єкти культурної спадщини заслуговують на пріоритетне фінансування, зважаючи на їхню значущість для громади та економіки.

Загалом динамічна та холістична модель впливу становить ефективний інструмент для комплексного аналізу та управління культурною спадщиною, але її впровадження має враховувати специфічні умови та ресурси організації.

1.1.6. Підхід «Чотири стовпи»

Підхід «Чотири стовпи» базується на концепції чотирьох сфер впливу культурної спадщини: економічний, соціальний, культурний та екологічний. Цей підхід вперше був представлений [у Ханчжоуській декларації 2013 року](#) на міжнародному конгресі ЮНЕСКО «Культура: ключ до сталого розвитку» у Китаї, де культуру визначено як ключовий компонент міжнародних і національних стратегій сталого розвитку. Декларація закликає систематично інтегрувати культурний вимір у концепції сталого розвитку та добробуту, а також у розроблення політик і програм, наголошуючи, що відновлення культурної спадщини допомагає громадам відроджувати ідентичність, гідність і відновлюватися після конфліктів.

Основні компоненти моделі:

- **Економічний вплив:** охоплює такі фінансові вигоди від культурної спадщини, як доходи від туризму, створення робочих місць та підвищення вартості нерухомості.
- **Соціальний вплив:** оцінює, як культурна спадщина впливає на соціальну згуртованість, культурну ідентичність та якість життя громади.

- **Культурний вплив:** досліджує внесок спадщини у сферу освіти, творчості та збереження традицій.
- **Екологічний вплив:** аналізує питання стійкості та збереження ландшафтів у контексті культурної спадщини, забезпечуючи її збереження для майбутніх поколінь.

Позитивні аспекти використання моделі:

- **Комплексність підходу:** ця модель враховує не лише економічні вигоди, а й соціальні, культурні та екологічні аспекти, що дає ширшу картину впливу культурної спадщини.
- **Підтримка соціальної згуртованості:** завдяки врахуванню соціальних аспектів культурна спадщина може сприяти зміцненню громад та посиленню культурної ідентичності.
- **Екологічна стійкість:** фокус на збереженні довкілля забезпечує відповідальне управління культурною спадщиною та її захист для майбутніх поколінь.
- **Синергетичний підхід:** підхід сприяє інтегруванню культури з іншими аспектами розвитку, роблячи її вагомим складником сталого розвитку.

Негативні аспекти використання моделі:

- **Складність кількісного оцінювання:** культурний та соціальний вплив складно виміряти кількісно, що може створити проблеми під час порівняння результатів або ухвалення рішень.
- **Короткостроковий фокус:** економічні дослідження часто зосереджуються на короткострокових вигодах, ігноруючи потенційні довгострокові соціальні та екологічні витрати.
- **Обмеженість у різних контекстах:** модель переважно розроблена для європейського контексту, тому її застосування в інших регіонах потребує адаптування з огляду на місцеві особливості.

Приклади застосування моделі:

Культурний квартал Жолнаї створений унаслідок відновлення колишнього

заводу кераміки Жолнаї. Проєкт став частиною успішної заявки Печа на здобуття титулу Культурної столиці Європи у 2010 році. Закриття місцевих гірничих підприємств спричинило гостру потребу в економічній трансформації, і місцева влада побачила у культурній спадщині можливість для відновлення та залучення інвестицій.

Економічний вплив:

Трансформація Культурного кварталу Жолнаї спричинила різноманітні економічні ефекти:

- **Туризм:** квартал став популярною туристичною атракцією, привертаючи відвідувачів до Печа. Дослідження Мурзин-Купіш про вплив відновлення спадщини на місцевий розвиток підтримує цю тезу, хоча кількість туристів не була кількісно оцінена.
- **Створення робочих місць:** відновлення кварталу призвело до появи робочих місць у сфері ресторанного бізнесу, культурного менеджменту, туризму та готельної справи, однак кількість створених робочих місць не вказана.
- **Інвестиції:** проєкт залучив значні державні та приватні інвестиції, хоча їх загальний обсяг не визначено.
- **Вартість нерухомості:** поліпшення міського середовища та зростання привабливості кварталу, ймовірно, позитивно вплинули на вартість нерухомості в сусідніх районах, але даних на підтвердження цього немає.

Культурний квартал Жолнаї демонструє, що інвестиції в культурну спадщину можуть мати значні економічні вигоди й позитивно впливати на соціальну, культурну та екологічну сфери.

Соціальний вплив:

Перетворення Культурного кварталу Жолнаї значно вплинуло на соціальну сферу міста Печ:

- **Соціальна згуртованість:** квартал сприяє соціальній згуртованості, надаючи жителям простір для спілкування та відпочинку. Тут проводять різноманітні культурні й рекреаційні заходи, які залучають людей різного

віку та походження.

- **Почуття належності:** відновлення кварталу посилило почуття гордості серед місцевих жителів завдяки оновленню історичного символу. Мешканці відчують належність до кварталу й цінують його як важливий актив для громади. Це відповідає думкам про те, що культурна спадщина може зміцнювати соціальну ідентичність та згуртованість.
- **Громадська участь:** квартал сприяє залученню громади через організацію різних заходів, майстер-класів і культурних програм. Участь мешканців у плануванні та управлінні кварталом – ключ до його успішного розвитку, що перегукується з концепцією «сходинок соціальної інклюзії», де підкреслено важливість участі громади у проєктах культурної спадщини.
- **Соціальна інклюзія:** квартал сприяє соціальній інклюзії, створюючи можливості для маргіналізованих груп. Культурні та освітні заходи доступні для людей з різними соціально-економічними можливостями, що відповідає уявленням про культурну спадщину як інструмент соціальної рівності та інтеграції незахищених груп.

Культурний квартал Жолнаї демонструє, що інвестиції в культурну спадщину можуть мати значні соціальні переваги, одночасно створюючи позитивний вплив у сферах економіки, культури та екології. Цей приклад підкреслює ефективність підходу «Чотири стовпи» для розуміння багатогранної цінності культурної спадщини.

Культурний вплив:

Трансформація Культурного кварталу Жолнаї мала глибокий культурний вплив на Печ:

- **Культурне переосмислення:** завдяки створенню Культурного кварталу Жолнаї культурний ландшафт міста отримав новий імпульс. Занедбана промислова зона стала активним культурним центром, що відповідає концепції «зони обміну», яка полягає в інтегруванні культурної спадщини з іншими секторами для забезпечення сталого розвитку.
- **Культурна ідентичність:** квартал відзначає історію та традиції керамічного мистецтва регіону, зміцнюючи місцеву культурну ідентичність. Тут розташовані музеї з експозиціями кераміки Жолнаї, ремісничі

майстерні й відбуваються події, які сприяють збереженню керамічної традиції, що відповідає визначенню культури за стандартами ЮНЕСКО.

- **Креативність та інновації:** квартал стимулює креативність та інновації, пропонуючи простори для художників і дизайнерів. Мистецькі студії та ремісничі майстерні сприяють експериментам і творчості, підтримуючи роль культурної спадщини як джерела натхнення.

- **Освіта та навчання:** квартал створює освітні можливості через музеї, майстер-класи й культурні програми, завдяки яким відвідувачі можуть дізнатися про історію, техніки виготовлення та культурне значення кераміки Жолнаї, що підкреслює освітню роль культурної спадщини.

Культурний квартал Жолнаї демонструє, що інвестиції в культурну спадщину можуть мати значний культурний вплив, водночас створюючи економічні, соціальні та екологічні переваги. Цей приклад показує ефективність підходу «Чотири стовпи» для розуміння багатовимірної цінності культурної спадщини.

Екологічний вплив:

Трансформація Культурного кварталу Жолнаї в Печі також має значні екологічні аспекти:

- **Збереження природних ресурсів:** під час ревіталізації використано вже наявні будівлі, що зменшує потребу в новому будівництві та знижує витрати на такі природні ресурси, як деревина, цегла та інші будівельні матеріали. Це відповідає принципам сталого розвитку.

- **Адаптивне повторне використання:** старі промислові споруди були адаптовані під нові функції, що знижує екологічний вплив від зведення нових будівель і зберігає історичну цінність архітектури.

- **Зелені простори:** у Культурному кварталі створені або відновлені зелені зони, які покращують якість повітря, сприяють збереженню біорізноманіття й забезпечують місця для відпочинку громадян. Це також позитивно впливає на мікроклімат в окрузі.

- **Екологічна свідомість:** проєкт може мати програми з екологічної освіти для мешканців і відвідувачів, які підвищують свідомість про важливість збереження довкілля та сталого розвитку.

- **Сталий транспорт:** квартал може заохочувати використання такого екологічного транспорту, як велосипеди або громадський транспорт, що зменшує викиди CO₂ та інші забруднення повітря.
- **Управління відходами:** проєкт може мати такі ефективні стратегії управління відходами, як перероблення та компостування, що сприяє зменшенню кількості відходів, які потрапляють на звалища.
- **Енергетична ефективність:** ремонт і переобладнання старих будівель можуть передбачати такі заходи щодо підвищення енергоефективності, як ізоляція, використання енергоощадних технологій і відновлювальних джерел енергії, що сприяє зменшенню споживання енергії та викидів парникових газів.

Екологічні аспекти Культурного кварталу Жолнаї свідчать про те, що інвестиції в культурну спадщину можуть позитивно впливати на довкілля, водночас підвищуючи якість життя мешканців та зміцнюючи екологічну стійкість регіону. Ці аспекти підкреслюють важливість інтеграції екологічних принципів у культурні проєкти для досягнення сталого розвитку.

Рекомендації щодо застосування моделі:

- **Розроблення політик:** потрібно використовувати підхід для формування політик, що сприяють сталому розвитку культурної спадщини, включно з усіма чотирма сферами впливу.
- **Оцінювання проєктів:** потрібно застосовувати модель для оцінювання проєктів збереження культурних об'єктів, щоб отримати точнішу картину їхнього впливу на економіку, соціум, культуру та екологію.
- **Співпраця з громадами:** потрібно використовувати підхід, щоб залучити громаду до управління культурною спадщиною, що підвищить рівень соціальної згуртованості та культурної ідентичності.
- **Моніторинг та звітність:** потрібно інтегрувати модель у системи моніторингу та звітності, щоб забезпечити об'єктивне оцінювання впливу культурної спадщини та виявлення можливих ризиків.

Випадки, у яких доцільно застосувати модель:

- **Стратегії сталого розвитку:** модель доцільна для регіональних та

національних стратегій сталого розвитку, де культура має бути інтегрована в широкий контекст економічного, соціального та екологічного розвитку.

- **Культурні проекти:** застосування моделі для оцінювання таких культурних проєктів, як фестивалі або виставки, дає змогу зрозуміти їхній вплив на всі чотири сфери.
- **Управління ресурсами:** використання моделі під час планування та управління природними й культурними ресурсами, що забезпечує більш відповідальне використання та збереження.
- **Дослідження впливу:** модель може бути корисною для наукових досліджень, які аналізують вплив культурної спадщини на соціальні та економічні процеси, допомагаючи в розробленні рекомендацій для управлінців.

Загалом підхід «Чотири стовпи» може бути ефективно використаний для комплексного оцінювання впливу культурної спадщини, проте важливо враховувати його адаптацію до специфічних контекстів та потреб.

1.2. Оцінювання культурних ресурсів, що не мають значного економічного впливу

Культурні ресурси часто оцінюють з економічного погляду, але багато моделей зосереджені на неекономічних аспектах, визнаючи цінність культурної спадщини в соціальних, культурних та екологічних вимірах. Однак більшість джерел фокусується на економічному впливі, тому поданий нижче список моделей оцінювання, які не враховують економічний аспект, ґрунтується на інтерпретації доступної інформації та загальних знаннях у цій сфері.

- **Модель внутрішньої цінності** зосереджена на значущості, яку культурна спадщина має для людей і громад. Вона базується на розумінні цінностей, вірувань, історій і традицій, пов'язаних зі спадщиною, і використовує такі якісні методи, як інтерв'ю, фокус-групи та аналіз архівів, щоб збирати дані про сприйняття та досвід людей.
- **Модель соціальної та культурної цінності** визнає, що культурна спадщина може відігравати ключову роль у формуванні індивідуальної та колективної ідентичності, зосереджуючись на тому, як вона сприяє

почуттю належності, історичній тяглості та соціальній згуртованості.

- **Модель екологічної цінності** оцінює внесок культурної спадщини в екологічну та соціальну стійкість, зважаючи на те, як вона може сприяти збереженню біорізноманіття, управлінню природними ресурсами, адаптуванню до зміни клімату та соціальній згуртованості.
- **Модель цінності для майбутніх поколінь** акцентує на важливості збереження культурної спадщини для наступних поколінь, підкреслюючи її значення в контексті історичної цілісності, художньої цінності та унікальності.
- **Модель освітньої та дослідницької цінності** оцінює потенціал культурної спадщини для освіти й досліджень, зважаючи на те, як вона може бути використана для навчання історії, культури, мистецтва та науки, а також для натхнення творчості й інновацій.

Хоча ці моделі підкреслюють неекономічні цінності культурної спадщини, важливо враховувати їхні обмеження. Неекономічне оцінювання часто суб'єктивне та складне для кількісного вимірювання, що ускладнює формулювання конкретних політичних та управлінських рішень. Для комплексного підходу до оцінювання культурних ресурсів необхідно враховувати як економічні, так і неекономічні цінності, щоб не затьмарювати внутрішньої цінності культурної спадщини та її внеску в соціальний, культурний і екологічний добробут. Неекономічні моделі оцінювання пропонують цінні інструменти, щоб розуміти важливість культурної спадщини загалом та ухвалювати обґрунтовані рішення щодо її управління та захисту.

1.2.1. Модель внутрішньої цінності

Ця модель визнає, що культурна спадщина має внутрішню цінність незалежно від її здатності генерувати прибуток. Ця цінність може впливати з унікальності об'єкта, його історичного значення, художньої цінності або символізму. Модель зосереджується на тому, що, навіть якщо широка публіка не оцінює об'єкта спадщини, невелика група експертів може надзвичайно високо його цінувати.

Позитивні аспекти використання моделі:

- Підкреслює важливість культурних ресурсів як самодостатніх цінностей, які не завжди потребують економічного виправдання.

- Допомагає зберігати культурну спадщину для майбутніх поколінь, навіть якщо вона не дає безпосередньої фінансової вигоди.

Негативні аспекти використання моделі:

- Внутрішня цінність часто суб'єктивна й складна для вимірювання, що може ускладнити обґрунтування збереження об'єктів спадщини у фінансово орієнтованих рішеннях.
- Може не відповідати очікуванням суспільства, яке хоче бачити реальні, зокрема фінансові, вигоди від збереження спадщини.

Приклади застосування моделі:

У випадку з історичною рибною біржею в норвезькому Бергені застосовано динамічну та холістичну модель впливу для оцінювання її культурного значення. У 2011 році, коли будівлі загрожував демонтаж, експерти підкреслили її унікальність та історичну цінність як одного з небагатьох зразків архітектури рибного ринку XVI століття. Завдяки інтерв'ю з фахівцями вдалося показати, що, попри тиск щодо зносу, будівля має значну внутрішню цінність і має бути збережена. Унаслідок цього випадку місцева влада ухвалила рішення про збереження будівлі, визнаючи її культурну важливість для ідентичності міста.

Рекомендації щодо застосування моделі:

- **Культурні установи:** потрібно застосовувати модель у музеях, архівах та культурних центрах, щоб визначити цінність об'єктів, які не мають комерційного потенціалу, але мають важливе культурне значення.
- **Збереження та реставрація:** потрібно використовувати модель для обґрунтування проєктів збереження та реставрації об'єктів культурної спадщини, особливо тих, що не генерують фінансових вигод.
- **Навчальні програми:** рекомендовано інтегрувати модель в освітні програми, покликані підвищити усвідомлення культурної спадщини та її цінність серед молоді та громади.

Випадки, у яких доцільно застосувати модель:

- **Збереження унікальних об'єктів:** потрібно використовувати модель для об'єктів, які мають унікальні історичні або культурні значення, але не

дають економічних вигод (наприклад, маловідомі артефакти чи традиційні ремесла).

- **Регіональні проекти:** потрібно застосовувати модель, щоб оцінювати спадщину в малих громадах, де об'єкти можуть мати велике символічне чи культурне значення для місцевого населення, хоч не має широкого визнання.
- **Дослідницькі ініціативи:** рекомендовано використовувати модель у дослідницьких проектах, що вивчають зв'язок між культурною спадщиною та суспільством, без акценту на економічні результати.

Модель внутрішньої цінності підкреслює, що культурна спадщина має значущість незалежно від її економічної вигоди. Вона акцентує на унікальності, історичному значенні, художній цінності та символізмі об'єктів спадщини, вказуючи на важливість їх збереження для майбутніх поколінь. Хоча модель має позитивні аспекти, як-от підкреслення самодостатності культурних ресурсів, вона також постає перед викликами у формі суб'єктивності внутрішньої цінності, що ускладнює її вимірювання та обґрунтування у фінансових термінах.

1.2.2. Модель соціальної та культурної цінності

Модель наголошує, що культурна спадщина становить важливий ресурс для соціального та культурного добробуту. Вона визначає різноманітні складники, зокрема освіту, ідентичність, соціальну згуртованість, якість життя та добробут, які взаємодіють, щоб формувати цілісне розуміння значення культурної спадщини в сучасному суспільстві. Попри виклики, пов'язані із суб'єктивністю оцінювання та складнощами в переході від концептуальних до практичних рішень, модель відкриває нові перспективи для розуміння та збереження культурної спадщини.

Ця модель підкреслює внесок культурної спадщини в соціальний та культурний добробут людей і спільнот. Вона має різноманітні складники:

- **Освіта:** культурна спадщина – освітній ресурс, яка надає знання про історію, культуру та суспільство.
- **Ідентичність:** пам'ятники спадщини відіграють важливу роль у формуванні індивідуальної та колективної ідентичності, сприяючи

відчуттю належності та історичної безперервності.

- **Соціальна згуртованість:** культурна спадщина може бути каталізатором соціальної згуртованості, об'єднуючи людей і зміцнюючи спільноти.
- **Якість життя:** культурна спадщина покращує якість життя, пропонуючи привабливі громадські простори та можливості для відпочинку.
- **Добробут:** культурна спадщина позитивно впливає на психологічний і соціальний добробут людей, поліпшуючи психічне здоров'я та якість життя.

Позитивні аспекти використання моделі:

- Підкреслює важливість культурної спадщини для розвитку особистості, формування спільнот та соціальної інтеграції.
- Визначає багатогранність впливу культурної спадщини на суспільство, включно з освітніми, соціальними та психологічними аспектами.
- Створює умови для збереження та розвитку ідентичності, що важливо для культурного багатства суспільства.

Негативні аспекти використання моделі:

- Суб'єктивність оцінювання соціальної та культурної цінності може ускладнювати вимірювання її впливу.
- Може бути складно перейти від концептуальних оцінок до конкретних політичних рішень, що сприятимуть збереженню культурної спадщини.
- У деяких випадках ця модель може конфліктувати з економічними інтересами, які намагаються максимізувати прибуток від використання культурних ресурсів.

Приклади застосування моделі:

Дослідження впливу культурної спадщини на бельгійське місто Мехелен використовує модель соціальної та культурної вартості, щоб оцінити внесок культурної спадщини в життя громади. Зокрема, дослідження виявило, що 84 % опитаних громадян вважають спадщину ключовим фактором нової

ідентичності міста, що підкреслює її важливість для відчуття належності та історичної безперервності. Крім того, мешканці зазначили, що культурна спадщина позитивно впливає на якість їхнього життя, створюючи привабливі публічні простори. Це свідчить про те, що культурна спадщина не лише збагачує соціальну тканину громади, але й сприяє її економічному зростанню.

Рекомендації щодо застосування моделі:

- **Культурні програми:** потрібно використовувати модель для розроблення програм, що акцентують на освітніх та соціальних аспектах культурної спадщини, сприяючи розвитку спільнот.
- **Політика збереження:** рекомендовано застосовувати модель під час формування політик, які враховують не лише економічні, але й соціальні та культурні вигоди від збереження спадщини.
- **Дослідницькі проєкти:** необхідно інтегрувати модель у дослідницькі проєкти, які вивчають взаємозв'язок між культурною спадщиною та соціальними змінами в суспільстві.

Випадки, у яких доцільно застосувати модель:

- **Проєкти з розвитку громади:** використання моделі в ініціативах, спрямованих на розвиток місцевих громад, де культурна спадщина може стати основою для соціальної інтеграції та підтримки ідентичності.
- **Освітні програми:** застосування моделі для розроблення освітніх програм у школах і університетах, які сприяють вивченню історії та культури через призму спадщини.
- **Соціальні проєкти:** використання моделі для проєктів, спрямованих на покращення якості життя в громадах, через впровадження культурних заходів, які підвищують соціальну згуртованість і добробут населення.

1.2.3. Модель екологічної цінності

Ця модель визнає тісний зв'язок між культурною спадщиною та довкіллям. Збереження культурної спадщини часто передбачає захист навколишнього ландшафту, що сприяє екологічній стійкості. Наприклад, реновація історичних територій може допомогти зменшити міське розширення та зберегти енергію,

закладену в наявних структурах. Джерела вказують на те, що наявність культурної спадщини в історичному міському середовищі може позитивно впливати на екологічну стійкість.

Позитивні аспекти використання моделі:

- Підкреслює важливість збереження довкілля в контексті культурної спадщини, що може призвести до більш відповідального ставлення до ресурсів.
- Сприяє збереженню природних ландшафтів, що може позитивно впливати на біорізноманіття та екосистеми.
- Взаємозв'язок між культурною спадщиною та довкіллям може спонукати до інтегрування екологічних практик у збереження культурних ресурсів.

Негативні аспекти використання моделі:

- Може бути складно оцінити екологічну цінність культурної спадщини в кількісному вимірі, адже ці оцінки часто суб'єктивні.
- Є ризик, що охорона культурної спадщини може стати менш важливою в умовах пріоритету економічного розвитку чи урбанізації.
- Підходи до збереження можуть не враховувати місцеві екологічні умови або потреби громади, що може призвести до конфліктів між збереженням і розвитком.

Приклади застосування моделі:

У дослідженні 2002 року розглядають регенерацію району Грейнджер-Таун в англійському Ньюкаслі. Поєднання стратегій збереження культурної спадщини та урбаністичної регенерації сприяло екологічній стійкості. Регенерація цього району допомогла уникнути розширення міста на нові території, зберігши природні простори. Як наслідок, поліпшився урбаністичний ландшафт, що створило привабливіші та стійкіші громадські простори. Збереження культурної спадщини виявилось важливим чинником для сталого розвитку міста.

Рекомендації щодо застосування моделі:

- **Проекти реновації:** використання моделі для розроблення проєктів із реновації історичних територій, які враховують екологічні аспекти, зокрема енергоефективність та збереження природних ресурсів.
- **Політика сталого розвитку:** застосування моделі під час формування політик, які поєднують збереження культурної спадщини з екологічною стійкістю, сприяючи відповідальному використанню природних ресурсів.
- **Освітні програми:** інтегрування моделі в освітні програми, які навчають важливості взаємозв'язку між культурною спадщиною та довкіллям.

Модель акцентує на важливості інтегрування культурної спадщини й довкілля, підкреслюючи, що збереження культурних ресурсів нерозривно пов'язане з охороною екології та природних ландшафтів. Збереження культурної спадщини може не лише забезпечити збереження історичної ідентичності, але й сприяти екологічній стійкості, зменшуючи тиск на природні ресурси й позитивно впливаючи на біорізноманіття. Попри труднощі у вимірюванні екологічної цінності та ризики зниження пріоритету охорони культурної спадщини, модель пропонує нові перспективи для сталого розвитку.

1.2.4. Модель цінності для майбутніх поколінь

Ця модель, також відома як цінність спадщини, підкреслює важливість збереження культурної спадщини для майбутніх поколінь. Вона відображає відповідальність за захист культурних ресурсів, щоб майбутні покоління могли насолоджуватися ними, вчитися на їхньому прикладі та пов'язувати себе з минулим.

Позитивні аспекти використання моделі:

- Підкреслює важливість збереження між поколіннями, що може сприяти більшій свідомості суспільства щодо значення культурної спадщини.
- Заохочує відповідальне ставлення до ресурсів, адже збереження спадщини стає частиною соціальної та культурної відповідальності.
- Сприяє розвитку освіти та культурного обміну, що може допомогти майбутнім поколінням краще розуміти свою ідентичність і спадщину.

Негативні аспекти використання моделі:

- Може виникнути труднощі у визначенні, які аспекти культурної спадщини важливі для збереження, адже це може бути суб'єктивним процесом.
- Нерідко збереження культурної спадщини потребує ресурсів та фінансування, що може бути складним у багатьох спільнотах.
- Залишається ризик, що акцент на майбутніх поколіннях може відволікати від актуальних потреб сучасного суспільства в контексті охорони та використання культурної спадщини.

Приклади застосування моделі:

[Проект «Cultural Heritage Counts for Europe» \(CHCfE\)](#) присвячено ролі збереження культурної спадщини для майбутніх поколінь. У межах проєкту зібрано кількісні та якісні дані, щоб проаналізувати вплив культурної спадщини на стійкий розвиток Європи. Зокрема, проєкт акцентує на переданні знань і дослідженнях, які допомагають зрозуміти переваги культурної спадщини, забезпечуючи її збереження та доступність для наступних поколінь.

Рекомендації щодо застосування моделі:

- **Освітні програми:** інтегрувати модель в освітні курси, що підвищують свідомість про культурну спадщину серед молоді, навчаючи їх цінності збереження.
- **Культурні ініціативи:** використовувати модель для організації культурних заходів, які підкреслюють важливість спадщини, як-от фестивалі, виставки та лекції.
- **Стратегічне планування:** включати цінності спадщини у стратегічне планування розвитку регіонів, щоб забезпечити баланс між збереженням культурних ресурсів і економічним розвитком.

Випадки, у яких доцільно застосувати модель:

- **Розвиток місцевих громад:** застосовувати модель у межах проєктів, що сприяють розвитку місцевих громад через збереження їхньої культурної спадщини, забезпечуючи залучення мешканців.

- **Урбаністичні ініціативи:** використовувати модель під час планування міських зон, щоб зберегти історичні пам'ятки й запобігти їх знищенню у процесі урбанізації.
- **Кроскультурні проекти:** застосовувати модель у міжнародних програмах обміну, де учасники можуть навчатися про різні культурні спадщини та їхню цінність, сприяючи глобальному культурному розумінню.

Модель цінності спадщини акцентує на необхідності зберегти культурні ресурси для майбутніх поколінь, підкреслюючи відповідальність сучасного суспільства за їхню охорону. Вона стимулює свідомість про важливість культурної спадщини, сприяє розвитку освітніх програм та культурного обміну, що, своєю чергою, допомагає молодим людям формувати свою ідентичність на основі минулого. Проте модель також постає перед труднощами, пов'язаними із суб'єктивністю в оцінюванні культурних цінностей, фінансовими обмеженнями та ризиками нехтування сучасними потребами.

1.2.5. Модель освітньої та дослідницької цінності

Ця модель оцінює потенціал культурної спадщини для освіти та наукових досліджень. Вона визнає, що культурна спадщина може бути використана для викладання історії, культури, мистецтва та науки, а також для натхнення творчості та інновацій. Джерела підкреслюють важливість академічних досліджень культурної спадщини для розширення знань та розуміння цієї сфери.

Позитивні аспекти використання моделі:

- Підтримує використання культурної спадщини як цінного ресурсу для освіти, що може сприяти розвитку критичного мислення та творчих навичок у студентів.
- Дослідження культурної спадщини можуть привести до нових відкриттів та інновацій, що сприяє збагаченню культурного контексту й науки загалом.
- Сприяє глибшому розумінню культурної спадщини, що може зміцнити соціальну згуртованість та ідентичність.

Негативні аспекти використання моделі:

- Може бути складно інтегрувати культурну спадщину в навчальні програми, особливо в умовах обмежених ресурсів або недостатньої підготовки викладачів.
- Нерідко є ризик, що акцент на дослідженнях може зосередити увагу на вузьких аспектах культурної спадщини, залишаючи поза увагою інші важливі елементи.
- Можливі труднощі в забезпеченні належного фінансування для досліджень культурної спадщини, що може обмежити їхнє охоплення та вплив.

Освітня цінність

У документі освітню цінність культурної спадщини розглядають з різних перспектив, наголошуючи на її здатності:

- **Покращувати здатність до навчання:** культурна спадщина відкриває унікальні можливості для зануреного навчання, розвиваючи важливі навички. Дослідження продемонструвало, що участь у проєктах, пов'язаних із культурною спадщиною, допомагає учням покращити навички читання та письма, арифметику, спостережливість, критичне мислення та командну роботу.

Зокрема, учні набувають практичних навичок, виконуючи завдання, пов'язані з вимірюванням, аналізом історичних матеріалів, розробленням проєктів із консервації та дослідженням історичних об'єктів. Учителі також зазначали, що відвідування культурних об'єктів підвищило інтерес, мотивацію та впевненість учнів, сприяючи їхньому кращому розумінню історії.

- **Розвивати ключові навички:** культурна спадщина може сприяти розвитку важливих навичок XXI століття, як-от творчість, розв'язання проблем та критичне мислення. Наприклад, у 2001 році [проєкт дослідження впливу навчання у Великій Британії](#) продемонстрував важливість музеїв, архівів і бібліотек для суспільства, підкреслюючи їх роль у розвитку ключових навичок. Основою проєкту стало розроблення загальних результатів навчання (GLO), що допомагають виміряти вплив на освіту. GLO охоплюють:

- **Знання і розуміння** (засвоєння фактів, глибоке розуміння теми, здатність до міжконцептуальних зв'язків).
- **Навички** (інтелектуальні, інформаційні, соціальні, комунікаційні).
- **Ставлення і цінності** (самооцінювання, культурна повага).

Проект сприяв навчанню через досвід та самостійне оцінювання, підкреслюючи, що музеї й бібліотеки можуть формувати такі навички, як креативність, критичне мислення та розв'язання проблем, надаючи простір для неформального навчання.

■ **Сприяти соціальній інтеграції:** культурна спадщина може сприяти соціальній інтеграції, надаючи доступ до освіти та знань людям із різних середовищ та можливостями. Як зазначає [дослідження](#), здійснене для Museums Galleries Scotland, культурні установи, зокрема музеї, можуть посилювати почуття гордості за громаду та зміцнювати її єдність. У межах наукової роботи проаналізовано досвід п'яти шотландських музеїв і виявило, що їхні функціональні цілі передбачають не лише фізичну доступність, а й побудову глибоких зв'язків із місцевими жителями, відповідаючи на їхні потреби. Це означає, що музеї мають створювати середовище, відкрите та близьке для громади, сприяючи соціальній згуртованості через повагу до культурного надбання та його осмислення в сучасному контексті.

■ **Передавати цінності та знання:** культурна спадщина стає засобом передання цінностей, традицій і знань з минулого наступним поколінням, сприяючи формуванню культурної ідентичності.

Приклади освітньої цінності:

■ **Мехелен, Бельгія:** [кейс про Мехелен](#) досліджує вплив культурної спадщини на місто, зокрема його освітній аспект. Методологія базується на якісному аналізі, який оцінює вплив спадщини на економіку, суспільство та культуру, не намагаючись його кількісно виміряти. Освіту, як формальну, так і неформальну, визнають критично важливою для усвідомлення значення культурної спадщини. Музеї пропонують різноманітні програми й заходи, що сприяють навчальному процесу. Наприклад, Музей Hof van Busleyden презентує історію міста, а Музей іграшок пропонує інтерактивний досвід для дітей. Отже, культурна спадщина через освітні ініціативи сприяє

формуванню ідентичності громади та підвищує обізнаність населення про своє культурне надбання.

■ Кейс про музеї в Кракові та Лодзі досліджує їхній вплив як освітніх просторових засобів. Зокрема, Галерея мистецтв Польщі XIX століття після модернізації значно розширила свої освітні функції, пропонуючи більше уроків, майстер-класів і програм, що дало змогу залучити ширшу аудиторію, зокрема й людей з обмеженими можливостями. Проєкт «Razem w podróż» (У подорожі разом) демонструє, як музеї можуть сприяти взаємодії між поколіннями, з'єднуючи людей різного віку. Музей ms2 у Лодзі пропонує різноманітні програми для всіх вікових груп, заохочуючи критичне мислення та творчість.

Цінність досліджень у сфері культурної спадщини розглядають як ключовий фактор для:

- **Створення нових знань:** культурна спадщина – неоціненне джерело інформації для досліджень у таких різних дисциплінах, як історія, археологія, архітектура, антропологія та соціологія.
- **Розуміння минулого:** дослідження культурної спадщини дає змогу краще зрозуміти минуле, розкриваючи складнощі попередніх суспільств і надаючи цінну інформацію про еволюцію людства.
- **Управління прийняттям рішень:** дослідження в галузі культурної спадщини можуть надати основоположну інформацію для прийняття обґрунтованих рішень щодо управління, збереження та використання культурної спадщини.

Приклади дослідницької цінності:

Проєкт **Cultural Heritage Counts for Europe (CHCfE)** – приклад масштабного дослідження впливу культурної спадщини в Європі, яке прагне надати надійні докази переваг, які культурна спадщина дає суспільству. Цей проєкт не тільки збирав дані про вплив культурної спадщини, але й сприяв усвідомленню її важливості в суспільстві. У дослідженні CHCfE були зібрані докази щодо впливу культурної спадщини на економіку, суспільство, культуру та довкілля, а також проведені консультації з експертами з різних країн Європи. Цей процес мав два основні завдання: по-перше, зібрати надійні приклади соціоекономічного впливу культурної спадщини, а по-друге, підвищити обізнаність про її цінність,

залучивши різноманітні групи на національному, регіональному та місцевому рівнях.

Методологічні рекомендації щодо застосування моделі:

- **Аналіз навчальних програм:** рекомендовано регулярно аналізувати навчальні програми, щоб визначити можливості інтегрувати культурну спадщину, забезпечуючи відповідність навчальних матеріалів сучасним вимогам.
- **Підготовка викладачів:** важливо організовувати курси підвищення кваліфікації для викладачів, які працюють з темами культурної спадщини, щоб підвищити їхню обізнаність і готовність до викладання.
- **Залучення фахівців:** рекомендовано залучати експертів у галузі культурної спадщини до розроблення навчальних матеріалів, щоб забезпечити їхню якість та відповідність.

Рекомендації щодо застосування моделі:

- **Створення міждисциплінарних курсів:** використовувати модель для розроблення міждисциплінарних курсів, які поєднують культурну спадщину з іншими науковими дисциплінами, зокрема мистецтвом, історією та природничими науками.
- **Наукові дослідження:** підтримувати та заохочувати наукові дослідження, що фокусуються на культурній спадщині, щоб виявити нові факти та інновації, що можуть збагачувати науку.
- **Проведення семінарів і конференцій:** організовувати семінари та конференції, які об'єднували б академіків, дослідників і практиків для обміну досвідом та обговорення нових ідей у сфері культурної спадщини.

Модель оцінювання потенціалу культурної спадщини підкреслює важливість використання культурних ресурсів для освіти та наукових досліджень. Вона відкриває нові можливості для викладання історії, культури, мистецтва й науки, а також може слугувати джерелом натхнення для творчості та інновацій. Позитивні аспекти моделі передбачають розвиток критичного мислення у студентів та збагачення культурного контексту, проте вона також має справу з труднощами інтегрування в навчальні програми, недостатнім фінансуванням та обмеженнями ресурсів.

1.3. Загальні методологічні рекомендації із застосування моделей

Щоб застосувати моделі оцінювання культурних ресурсів, необхідно використовувати системний підхід, який має кілька етапів.

- 1. Визначення типу культурного ресурсу та його економічного впливу:** на першому етапі важливо ідентифікувати, до якої з двох основних груп належить ресурс: з економічно значним або незначним впливом. Це дасть змогу вибрати відповідну модель оцінювання.
- 2. Добір методів збирання даних:** для моделей з економічним впливом зазвичай використовують такі кількісні методи, як аналіз ринкових показників, опитування, статистичні дані, тоді як для моделей з неекономічним впливом застосовують якісні методи, наприклад соціологічні опитування та фокус-групи.
- 3. Застосування вибраної моделі та оброблення даних:** наприклад, для моделі загальної економічної вартості (ЗЕВ) необхідно оцінити пряму й непряму економічну вигоду культурного ресурсу, використовуючи такі показники, як рівень зайнятості й туристичний дохід. Для моделей внутрішньої цінності або цінності для майбутніх поколінь особливу увагу приділяють якісній інформації про соціальні й культурні значення об'єкта.
- 4. Аналіз та інтерпретація результатів:** результати аналізу повинні показати, як саме культурний ресурс впливає на економіку, соціум або культуру. Це допомагає приймати рішення щодо подальших інвестицій або збереження об'єктів.
- 5. Звітування та комунікація:** після оцінювання важливо подати результати у зручному форматі для таких ключових заінтересованих сторін, як інвестори, громадські організації та органи місцевого самоврядування, що забезпечить їхню підтримку для майбутніх культурних проєктів.

Такий методологічний підхід дає змогу ефективно застосовувати різні моделі для всебічного оцінювання культурних ресурсів та їхньої доцільності в економічному, соціальному та культурному контекстах.

Таблиця 1. Основні моделі оцінювання впливу культурних ресурсів

Оцінювання культурних ресурсів, що мають значний економічний вплив				
Назва	Позитивні аспекти використання	Негативні аспекти використання	Рекомендації щодо застосування моделі	Випадки, у яких доцільно застосувати модель
Модель загальної економічної вартості (ЗЕВ)	Врахування прямої та непрямої вигоди, оцінювання нематеріальних аспектів, гнучкість.	Складність вимірювання, суб'єктивність, витратність.	Збереження спадщини, інвестиції в культурні проекти, урегулювання конфліктів щодо забудови.	Проекти реставрації, туризм, культурні ініціативи.
Модель дослідження економічного впливу	Конкретність даних, вимірність, аналіз мультиплікатора.	Обмежене соціокультурне охоплення, складність оцінювання непрямих ефектів, залежність від даних.	Оцінювання економічної доцільності культурних проектів, розвиток регіонів.	Реставрація, організація подій, ринок нерухомості, культурний туризм.
Модель оцінювання культурної спадщини, що не ґрунтується на ринку	Комплексний підхід, відповідність культурним особливостям, глибокий соціальний аналіз.	Суб'єктивність, складність збирання даних, трудомісткість, залежність від оцінок.	Оцінювання соціальної значущості, підтримка збереження спадщини, вплив на громади.	Проекти для зміцнення соціальної ідентичності, неринкові культурні ініціативи.
Модель оцінювання на основі ринкових показників (ОРП)	Точне оцінювання впливу на економічні показники, об'єктивність завдяки ринковим даним, гнучкість у застосуванні.	Недооцінення нематеріальних аспектів, залежність від ринкових умов, ризик недооцінення.	Оцінювання вартості нерухомості, аналіз впливу культурних подій, оцінювання фінансового потенціалу проектів.	Визначення цінності культурних пам'яток, дослідження фестивалів, аналіз зміни попиту на нерухомість.
Динамічна та холістична модель впливу	Комплексний підхід, що враховує різні аспекти, залучення зацікавлених сторін, контекстуальний аналіз.	Складність реалізації, суб'єктивність, складність кількісного оцінювання.	Стратегічне планування, оцінювання проектів, залучення громади.	Управління культурними об'єктами, аналіз впливу на громаду, оцінювання економічних вигод.
Підхід «Чотири стовпи»	Комплексність, врахування економічних, соціальних, культурних та екологічних аспектів, підтримка соціальної згуртованості.	Складність вимірювання, короткостроковий фокус, потреба в адаптації.	Розроблення політик, оцінювання проектів, співпраця з громадами.	Стратегії сталого розвитку, оцінювання культурних проектів, дослідження впливу на соціальні процеси.

Оцінювання культурних ресурсів, що не мають значного економічного впливу				
Назва	Позитивні аспекти використання	Негативні аспекти використання	Рекомендації щодо застосування моделі	Випадки, у яких доцільно застосувати модель
Модель внутрішньої цінності	Підкреслює унікальність та культурну важливість спадщини, без потреби в економічному виправданні.	Суб'єктивність оцінювання ускладнює обґрунтування фінансово орієнтованих рішень.	Застосовувати в культурних установах, щоб зберегти об'єкти без комерційного потенціалу.	Збереження унікальних культурних об'єктів, регіональні та дослідницькі проекти.
Модель соціальної та культурної цінності	Визначає спадщину як фактор соціальної інтеграції та розвитку спільнот.	Складність переходу від концептуальних оцінок до конкретних рішень, конфлікт з економічними інтересами.	Використовувати в культурних програмах, освітніх проектах для розвитку спільнот.	Проекти розвитку громади, соціальні ініціативи, освітні програми.
Модель екологічної цінності	Сприяє збереженню природних ландшафтів та екосистем, що взаємодіють зі спадщиною.	Складність кількісного оцінювання, конфлікти між збереженням та урбанізацією.	Рекомендовано для сталого розвитку, реноваційних проектів з екологічним аспектом.	Проекти сталого розвитку міст, консервація природних ландшафтів, участь громади.
Модель цінності для майбутніх поколінь	Заохочує збереження спадщини як соціальної відповідальності для наступних поколінь.	Суб'єктивність визначення пріоритетів, високі ресурси та ризик відволікання від сучасних потреб.	Використовувати в освітніх програмах, культурних та стратегічних ініціативах.	Розвиток громад, урбаністичні ініціативи, кроскультурні проекти.
Модель освітньої та дослідницької цінності	Підтримує освіту та наукові дослідження, які сприяють критичному мисленню та інноваціям.	Складність інтеграції в навчальні програми, обмежене фінансування.	Інтегрувати в навчальні курси, підтримувати дослідження та конференції.	Університети, міждисциплінарні курси, семінари та конференції.

2. Оцінювання культурних ресурсів в Україні: виклики та потенційні вигоди

Ми дослідили ключові закони та підзаконні акти у сфері культури в Україні й дійшли висновку, що комплексне оцінювання впливу культурних ресурсів лишається поза сферою чинного законодавства. Методи на кшталт «cost-benefit analysis» (оцінювання витрат та потенційних вигод) прямо не згадані, хоча законодавство закріплює поняття оцінювання вартості культурних об'єктів, наприклад у контексті експорту чи включення до реєстрів. Економічний вплив, зокрема мультиплікаційний ефект культурної діяльності, також не оцінений у нормативно-правових актах.

Законодавство сприяє розвитку культурного туризму, креативних індустрій і збереженню соціального капіталу. Певні аспекти, як-от фінансування реставрації чи інтегрування геопросторових даних у реєстри культурних об'єктів, свідчать про потенціал для використання сучасних інструментів оцінювання. Однак для вимірювання економічної ефективності інвестицій у культуру, розрахунку непрямих вигід або врахування «економіки досвіду» бракує систематичного підходу. Українське законодавство потребує адаптації, щоб інтегрувати такі інструменти й методи, які дають змогу оцінити економічний вплив культурної спадщини на громади та суспільство загалом.

Отже, у цьому розділі ми розглядаємо виклики й потенційні вигоди від оцінювання культурних ресурсів в Україні, спираючись на думки провідних українських експертів та власні дослідження.

2.1. Виклики, пов'язані з оцінюванням культурних ресурсів в Україні

До викликів, що ускладнюють оцінювання культурних ресурсів у громаді, належать:

- **Відсутність повноцінного середньострокового бюджетного планування.** Передбачають, що оцінювання впливу культурних ресурсів становить базу для прийняття рішення про доцільність та обсяги фінансування. Європейський досвід свідчить, що суспільні та економічні вигоди інвестицій у культурні ресурси відкладені в часі,

тоді як інвестиції мають бути заплановані заздалегідь. Такий підхід потребує середньострокового бюджетного планування, тобто можливості запланувати видатки та надходження, що виникають із проєкту, на певну кількість років уперед, а не лише на майбутній бюджетний рік.

Відсутність середньострокового бюджетного планування створює завищений рівень непевності, щоб раціонально інвестувати в культурну інфраструктуру.

■ **Низький рівень інтеграції культури в місцеву економіку.** В Україні регіональні стратегії розвитку приділяють культурі вторинну роль. Виникає враження, що культура існує окремо від усіх інших сфер суспільного життя, а її фінансують за залишковим принципом. Це явище – радянська спадщина, коли культура слугувала інструментом державної пропаганди. Відповідно, очікували, що держава має монополію на фінансування культури.

Проте фінансування культури можна розширити та раціоналізувати, якщо надати їй роль чинника суспільного й економічного розвитку громад.

Наприклад, [досвід польських громад](#) свідчить, що розвиток місцевих культурних ресурсів сприяє туризму, залученню мешканців до суспільного життя, створенню нових робочих місць, а отже, покращенню умов життя.

Необхідно усвідомити роль культури для місцевого соціоекономічного розвитку на стратегічному рівні.

■ **Відсутність нетіньового ринку культурної спадщини.** В Україні є досить масштабний тіньовий ринок культурної спадщини. Проте такого ринку фактично немає в правовому полі, що створює дві проблеми. По-перше, громади не здатні усвідомити весь обсяг активів, якими вони володіють. Це пригнічує почуття відповідальності за збереження й розвиток культурної спадщини. По-друге, це обмежує здатність культурних установ до самофінансування (наприклад, у Британії об'єкти культурної спадщини можна використовувати як заставу для комерційного залучення коштів).

Своєю чергою, ігнорування оцінювання впливу культурних ресурсів призводить до низки проблем:

- **Відсутність критеріїв пріоритезації видатків на культурні ресурси.** Інвестиції в культурні ресурси (особливо на місцевому рівні) в Україні не прив'язані до їх очікуваних наслідків для громади. Отже, **немає прозорого критерію, щоб визначити найактуальніші й найдоцільніші інвестиції.**
- **Відсутність стимулу для інновацій.** Створення економічної й суспільної вартості за допомогою місцевих культурних ресурсів потребує інноваційного підходу; оцінювання майбутньої вартості має ключове значення. **Відсутність усвідомлення майбутніх вигод пригнічує мотивацію громади до змін і призводить до стагнації культури.**

2.2. Потенційні вигоди від оцінювання культурних ресурсів в Україні

Застосування практики оцінювання культурних ресурсів у Україні матиме низку вигод для розвитку культури.

- **Стимули до розроблення місцевих культурних стратегій.** Усвідомлення культурних ресурсів як активу створює стимули до стратегії їх розвитку. Раціональні інвестиції в культурні ресурси передбачають цілісний підхід до економічного розвитку громади або регіону. Отже, поширення практики оцінювання впливу культурних ресурсів створює стимули, щоб переглядати роль культури на місцевому рівні.
- **Стимули для інновацій.** Культурні ресурси – це цінний актив громад. Усвідомлення їх реальних (а не абстрактних) вартості та значення стимулюватиме мешканців громад докладати зусиль для їх розвитку (і, відповідно, виділяти фінансування на інвестиції в культуру).
- **Імплементація європейських практик.** Значну кількість інвестицій у розвиток культурної інфраструктури в ЄС фінансує Європейський фонд регіонального розвитку (ERDF). Значний економічний вплив проєкту – одна з ключових умов надання фінансування.

Коли Україна стане членом ЄС, органи місцевого самоврядування отримають доступ до коштів ERDF. Щоб мати спроможність робити це в

майбутньому, критерій соціоекономічного впливу культурних проєктів необхідно запроваджувати вже зараз.

- Створення прозорого механізму для пріоритезації інвестицій у культурні ресурси.

2.3. Рекомендації щодо оцінювання культурних ресурсів в Україні

Щоб успішно імплементувати практику оцінювання культурних ресурсів в Україні, необхідно зробити низку кроків.

- **Активно залучати громадськість.** Оцінювання економічного впливу – це лише один з аспектів оцінювання культурних ресурсів; неекономічні чинники охоплюють також збереження унікальної спадщини, збереження ідентичності тощо. Проте навіть серед економічних чинників можна виділити більш і менш пріоритетні для конкретної громади. Раціональний підхід до фінансування культури не зводиться до єдиного критерію; критерії фінансування має обирати громада як найбільш зацікавлена сторона. Отже, дальший розвиток децентралізованої системи фінансування культури (наприклад, за допомогою механізмів «бюджету участі») має відбуватися паралельно.
- **Надавати технічну допомогу громадам у розробленні методик збирання даних та моделей впливу культурних ресурсів.**
- **Впровадити мультидисциплінарний підхід.** Усвідомлення культурних ресурсів як інструмента місцевого розвитку потребує залучення фахівців із різних дисциплін. На вищому рівні цей підхід передбачає співпрацю між різними міністерствами (зокрема, між Міністерством культури та стратегічних комунікацій та Міністерством розвитку громад та територій).

3. Висновки та рекомендації

Ключові висновки:

- **Необхідність інтегрувати культурні ресурси в місцеву економіку.** Культуру в Україні часто сприймають як ізольовану сферу з обмеженим впливом на соціоекономічний розвиток громад. Проте міжнародний досвід наочно демонструє, що культурні ресурси можуть стати потужним чинником розвитку туризму, зайнятості та соціальної інтеграції.
- **Відсутність критеріїв оцінки та пріоритезації.** Інвестиції в культурні ресурси не мають прозорих критеріїв для оцінювання їхньої соціальної та економічної доцільності, що ускладнює прийняття раціональних рішень та обмежує ефективність бюджетного планування.
- **Обмеженість інструментів середньострокового планування.** Брак практики середньострокового бюджетного планування значно ускладнює прогнозування довготермінових вигод від інвестицій у культуру, створюючи бар'єри для розвитку культурної інфраструктури.

Ключові рекомендації:

- **Запровадження середньострокового бюджетного планування.**
 - Розробити механізми для врахування довготермінових наслідків інвестицій у культуру під час планування видатків громад.
 - Використовувати європейський досвід прогнозування економічних і соціальних вигод.
- **Активізація ролі громади.**
 - Створити механізми залучення громадян до визначення пріоритетів фінансування культури через публічні консультації та «бюджети участі».
 - Залучити громадськість до моніторингу використання культурних ресурсів.

■ Інтеграція мультидисциплінарного підходу.

- Залучати експертів з економіки, соціології, культурології та екології до оцінювання впливу культурних ресурсів.
- Забезпечити міжвідомчу координацію, наприклад між Міністерством культури та стратегічних комунікацій, Міністерством економіки та Міністерством розвитку громад.

■ Розвиток локальних стратегій культури.

- Підтримувати громади в розробленні стратегій розвитку культурних ресурсів, інтегруючи їх у ширші економічні плани.
- Надати технічну допомогу місцевим органам влади у збиранні та аналізі даних про культурні активи.

■ Підготовка до інтеграції в європейський простір.

- Впроваджувати практику оцінювання культурних проєктів із використанням соціоекономічних критеріїв, яка відповідає стандартам ЄС.

■ Моніторинг і звітність.

- Встановити системи моніторингу використання культурних ресурсів, регулярно публікуючи звіти про їхній вплив.
- Додавати показники соціального, економічного та екологічного ефекту до стратегій місцевого розвитку.

RES POL'

[Новини проєкту RES-POL](#)

[Facebook RES-POL](#)

Цю аналітичну записку створили за фінансової підтримки Європейського Союзу. Її зміст є відповідальністю Громадської спілки "Центр регіональний розвиток" і не обов'язково відображає позицію Європейського Союзу.